

УДК 338.436:339.564

JEL Classification: Q18

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112006>

М. І. ПУГАЧОВ, доктор економічних наук, професор, академік НААН
В. М. ПУГАЧОВ, кандидат економічних наук

Сучасні виклики продовольчого забезпечення країни

Мета статті – проаналізувати сучасні тенденції розвитку агропродовольчого сектору економіки, визначити основні виклики стабільному продовольчому забезпеченню країни та запропонувати перспективні напрями трансформації продовольчих систем в Україні.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для формулювання висновків; порівняльного аналізу – для зіставлення показників та виявлення тенденцій їх зміни; статистичний – при визначенні варіації обсягів і структури експорту агропродовольчої продукції; розрахунково-конструктивний – для визначення ролі агропродовольчого сектору в загальному українському експорті; монографічний – при оцінюванні сучасного стану та обґрунтуванні напрямів розвитку агропродовольчого сектору економіки країни; графічний – для ілюстрації виявлених прогностичних тенденцій.

Результати дослідження. Проведено дослідження динаміки обсягів та структурних змін в експорті агропродовольчих товарів з України, встановлено збільшення частки товарних груп та проаналізовано структурні динамічні зрушення за видами продовольчих товарів. Здійснено комплексний аналіз основних викликів продовольчому забезпеченню країни. Визначено пріоритети у трансформації продовольчих систем України до 2030 року.

Елементи наукової новизни. Набули подальшого розвитку методико-практичні аспекти щодо дослідження основних викликів продовольчому забезпеченню країни та розробки перспективного національного підходу до трансформації продовольчих систем.

Практична значущість. Вказані підходи та отримані результати дослідження можуть бути використані органами державного та галузевого управління при організації аналітичної роботи та розробки заходів щодо трансформації продовольчих систем. Рис.: 2. Бібліогр.: 18.

Ключові слова: аграрна економіка; продовольчі системи; експорт; виробництво; розвиток; прогноз; ефективність.

Пугачов Микола Іванович – доктор економічних наук, професор, академік НААН, заступник директора з наукової роботи, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: avtor05@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

Пугачов Володимир Миколайович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу економіки аграрного виробництва та міжнародної інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: avtor05@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5456-5862>

Постановка проблеми. Важливим пріоритетом державної політики кожної країни є надійне продовольче забезпечення. Тому сільське господарство і харчова промисловість займають особливе місце в економіці, оскільки наявність продовольства слугує базовою умовою життєдіяльності людини. Агропродовольчий сектор України все активніше долучається до процесів зовнішньої торгівлі та міжнародної економічної інтеграції, посилюється його роль на світових товарних ринках. Це забезпечує державу валютними надходженнями, зміцнює її полі-

тико-економічні позиції у глобалізованому світовому просторі, уможливорює зростання доходів населення, бізнесу й держави, що сприяє загальному економічному піднесенню. Економічний розвиток агропродовольчого сектору в контексті міжнародної економічної інтеграції стимулює структурну перебудову і формування сучасної аграрної політики відповідно до міжнародних вимог.

Реалізація стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України у світовий та європейський економічний простір потребує перегляду теоретичних і практичних положень стосовно впливу агропродовольчого сектору на економічну

© М. І. Пугачов, В. М. Пугачов, 2021

безпеку України та перспективи розвитку національної економіки. Натомість питання визначення конкретних викликів продовольчого забезпечення країни на сучасному етапі її розвитку залишаються недостатньо розкритими, що обумовлює актуальність даного дослідження як у теоретичному, так і в науково-практичному аспектах.

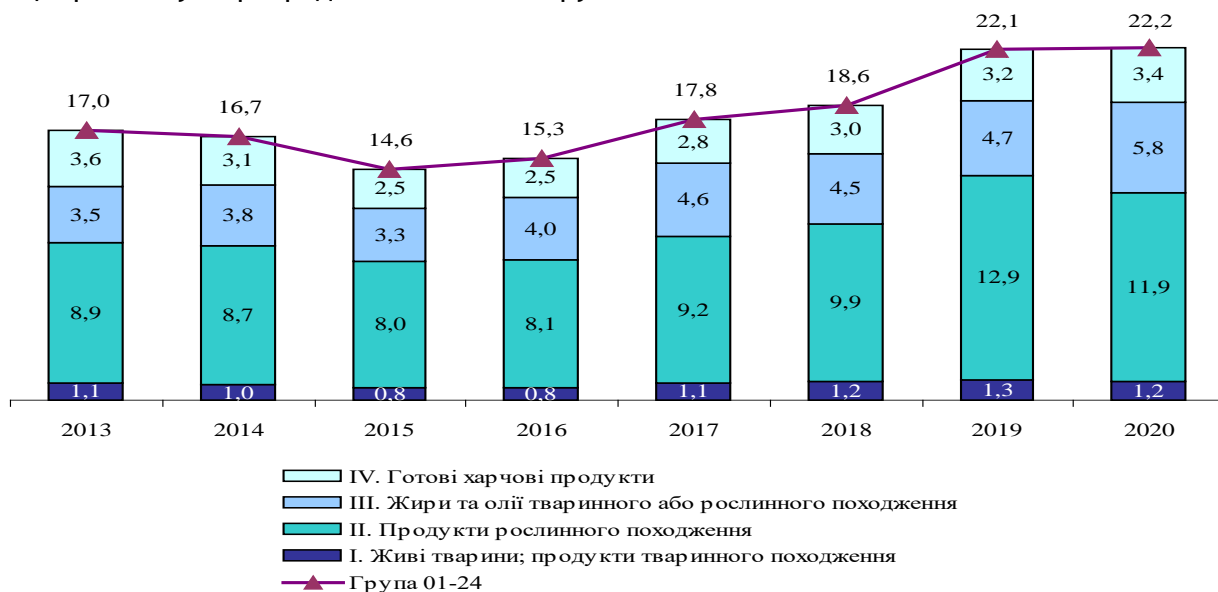
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання продовольчого забезпечення країни в умовах стрімких соціально-економічних, технологічних і природно-економічних змін, визначення перспектив інтеграції сільського господарства України до світового аграрного ринку є досить багатограними та багатоаспектними. Проблеми визначення перспективних напрямів розвитку аграрного сектору економіки України в умовах європейської інтеграції та реформування аграрної політики розглядали у своїх працях Я. М. Гадзало [2], Ю. Я. Лузан [3], Т. О. Зінчук [1], Н. І. Патики [12], П. Т. Саблук [14]. Основні тенденції трансформації світового агропродовольчого ринку й напрями регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією досліджувалися в роботах Б. В. Духницького [7, 8], І. Г. Кириленка, В. Є. Івченка, В. В. Дем'янчука [10]. Системний аналіз переваг та можливих ризиків розвитку агропродовольчого сектору національної економіки з позицій інтеграційних аспектів розглядалися в публікаціях Ю. В. Кернасюка [9], О. В. Михайленка [11], О. В. Шубравської [17, 18].

Мета статті – проаналізувати сучасні тенденції розвитку агропродовольчого сектору

економіки, визначити основні виклики стабільному продовольчому забезпеченню країни та запропонувати перспективні напрями трансформації продовольчих систем в Україні.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для формулювання висновків; порівняльного аналізу – для зіставлення показників та виявлення тенденцій їх зміни; статистичний – при визначенні варіації обсягів і структури експорту агропродовольчої продукції; розрахунково-конструктивний – для визначення ролі агропродовольчого сектору в загальному українському експорті; монографічний – при оцінюванні сучасного стану та обґрунтуванні напрямів розвитку агропродовольчого сектору економіки країни; графічний – для ілюстрації виявлених прогнозних тенденцій.

Виклад основних результатів дослідження. В умовах інтеграції України у світову економічну систему важливе місце займає торгівля. Нині головним експортним товаром країни стає продукція сільського господарства та харчової промисловості. З'ясовано, що в останні роки спостерігалось постійне нарощування Україною експорту агропродовольчої продукції (товарні групи 01-24 УКТ ЗЕД), результатом чого стало досягнення тричі поспіль (у 2018-2020 рр.) історичних рекордів. З 2016-го по 2020 р. вітчизняний агропродовольчий експорт зріс з 15,3 до 22,2 млрд дол. США, досягнувши максимального значення (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка експорту агропродовольчої продукції з України, млрд дол. США

Джерело: Сформовано за даними Державної служби статистики України [6].

Основу експорту вітчизняної агропродовольчої продукції вже традиційно становлять продукти з низьким та середнім ступенем переробки - зернові й олійні культури, соняшникова олія, залишки і відходи харчової промисловості. Зокрема, у 2015 р. сума їх частка досягла майже 90%. Згодом до них додалася ще одна товарна група - м'ясо та субпродукти. У результаті, в 2020 р. зернові, олійні культури, різні олії, залишки харчової промисловості, м'ясо та субпродукти сформували вартість вітчизняного агропродовольчого експорту більш ніж на 85%. В цілому базис експорту складає сировина рослинного походження, а на готові харчові продукти припадає менше 20% у їхній товарній структурі. Проте спостерігається позитивна тенденція збільшення вітчизняного експорту готових харчових продуктів у вартісному виразі. Так, якщо у 2015-2017 рр. готових харчових продуктів Україна експортувала менше ніж на 3 млрд дол. США, то у 2019 р. експорт їх становив 3,2 млрд дол. США, а в 2020 р. - 3,4 млрд дол. США.

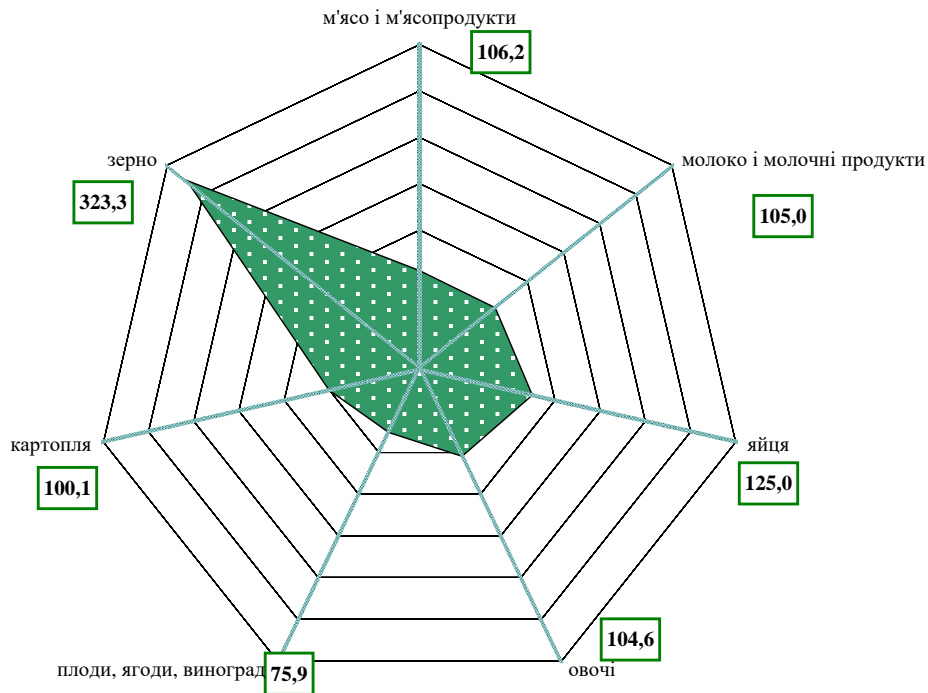
Характерною особливістю експорту вітчизняної агропродовольчої продукції є чітко простежувана орієнтація на три географічних регіони: країни Азії, Європейський Союз та держави Африки. Загалом спостерігається добре простежувана динаміка нарощування вартісних обсягів продажу агропродовольчої продукції з України до Європейського Союзу. Так, він збільшився з 2,1 млрд дол. США у 2010 р. до 6,7 млрд дол. США у 2020 р. Цьому сприяло підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом і початок функціонування зони вільної торгівлі між сторонами з 1 січня 2016 року [16].

Аграрний сектор залишається однією з галузей вітчизняної економіки, що забезпечує позитивний баланс зовнішньоекономічної діяльності протягом років незалежності України. Частка зовнішньоторговельного обігу агропродовольчої продукції в загальному зовнішньоторговельному обігу постійно зростає, особливо це стосується експорту: у 2015 р. - 31,8%, а у 2020 р. - 45,0% експорту.

Реалізація потенціалу агропродовольчого сектору економіки України пов'язана з виконанням ним низки економічних та соціальних функцій. Сільське господарство і харчова

промисловість залишаються системоутворюючими для національного господарського комплексу, що своєю чергою системно регламентує їх виняткову значущість для забезпечення сталого розвитку економіки в цілому, а також стосовно сільських територій. Сільськогосподарські підприємства є основними виробниками експортоорієнтованої продукції, вирощуючи 84,5% птиці, 77% ріпаку, 75% кукурудзи на зерно, 72% сої, 69% соняшнику. Цей тип господарювання дає змогу забезпечити інтенсивне виробництво на високому техніко-технологічному рівні. Значне зростання валового виробництва цієї категорії товаровиробників пов'язано з високою врожайністю сільськогосподарських культур, яка вже досягла, а, наприклад, соняшнику перевищила рівні країн ЄС. Продуктивність сільськогосподарських угідь ще може значно зрости за умови стимулювання підтримки інноваційного розвитку малих фермерських господарств, на що сьогодні спрямовані зусилля держави. Відповідні заходи підтримки запропоновані у розробленій Національною академією аграрних наук України стратегії розвитку національного сільськогосподарського виробництва на період до 2025 року [15].

За стабільно високого рівня продуктивності галузі сільського господарства і розширення зовнішніх ринків збуту наявне значне перевищення обсягів виробництва над кількістю, необхідною для забезпечення внутрішнього споживання по всіх видах сільськогосподарської продукції, крім плодів ягід та винограду (рис. 2). Так, виробництво яєць на 25,0% перевищує обсяги внутрішнього споживання в Україні, м'яса і м'ясопродуктів - на 6,2%, молока і молочних продуктів - на 5,0%, овочів і баштанних культур - на 4,6%. По групі зернових виробництво потреби перевищено більш ніж утричі, що характеризує експортну спрямованість галузі. Експорт з окремих зернових і технічних культур, м'яса птиці становить значну частку внутрішнього виробництва цієї продукції, зокрема, по соняшниковій олії 96%; ріпаку - 93; кукурудзі на зерно - 92; пшениці - 74,3; ячменю - 67; сої - 64; м'ясу птиці - 31%.

Рис. 2. Рівень самозабезпечення основними видами продовольства у 2020 р. (виробництво до внутрішнього використання на території України), %

Джерело: Сформовано за даними Державної служби статистики України [6].

Незважаючи на відносно високий рівень макроекономічної ефективності розвитку, перед вітчизняним агропродовольчим сектором економіки постають глобальні виклики, насамперед пов'язані з найважливішими загальнопланетарними проблемами: кліматичні зміни та захист навколишнього природного середовища; глобалізація, інтеграція та торгівля; зміна чисельності населення та міграція; урбанізація; добробут населення; політика та лідерство; соціальний та культурний контекст; нові доктрини розвитку світової економіки.

В останні роки спостережено чинники невизначеності, які слід враховувати під час конструювання господарських систем і механізмів соціально-економічного розвитку. Серед цих чинників найбільш значущими є вплив COVID-19 та інших можливих пандемій; імовірність нових спалахів хвороб тварин, зростаючих рівнів антимікробної резистентності; нові ризики та загрози, пов'язані з формуванням так званої багатополлярної глобалізації, з принципово новими процесами конкуренції (наприклад «Зелений курс» ЄС); розвиток нових комунікаційних технологій; реакція на зміну клімату та екстремальні погодно-кліматичні умови. Високою залишається ймовірність активізації військових дій на території нашої країни.

Проте, незважаючи на позитивні тренди щодо міжнародної активності вітчизняного агропродовольчого сектору економіки, все ж висхідну динаміку розвитку можуть стримувати всі вище зазначені нами чинники. Їх вплив може посилюватися й викликати нові прояви. Так, запровадження карантинних обмежень по всьому світу, включаючи Україну та її основних торгових країн-партнерів, спричинило у 2020 р. фактичний колапс у більшості сфер економіки та суспільного життя. Зокрема, у зовнішній торгівлі ускладнився процес переміщення будь-яких товарів, оскільки порти фактично були закриті у Китаї, в європейських країнах та Сполучених Штатах Америки. Через власну переважаючість китайські порти, навіть після проходження критичного періоду поширення пандемії, ще певний час працювали не у звичному режимі.

Європейський Союз, що є для України другим регіональним ринком збуту агропродовольчої продукції, запроваджував додаткові перевірки продукції на кордонах. Названі затримки спричинили найбільш складну ситуацію в міжнародній торгівлі продуктами з нетривалим терміном зберігання. Тому часто спостерігалася ситуація з відмовою від запланованих поставок цих товарних груп через неможливість гарантувати належну їх якість та своєчасність доставки кінцевому покупцеві.

Іншими негативними наслідками стали прояви панічних споживчих настроїв стосовно вірусу, які безпосередньо вплинули на міжнародну торгівлю. Наприклад, коли навесні 2020 року ситуація в Італії швидко погіршувалася, багато країн відмовлялись від закупівлі традиційної італійської продукції, оскільки населення побоювалося того, що існувала ймовірність зараження через поверхні упаковки або готових до вживання продуктів. Тому споживачі не купували й завезені раніше товари. Як наслідок, ціни не могли залишатися на одному рівні й вимушено знижувались на певний час. Скорочення обсягів світової торгівлі агропродовольчої продукцією також пояснювалося зменшенням імпорту продовольства країнами, в яких спостерігалась девальвація національної валюти.

Ще одним негативним наслідком припинення і обмеження обсягів перевезень товарів на той час стало відчутне зростання вартості міжнародної доставки контейнерів морським транспортом. У першому півріччі 2020 р. низка країн запровадила тимчасові заборони експорту найбільш критичних для продовольчого забезпечення продуктів, переважно зернових культур. Зокрема, в Україні до 1 липня 2020 р. діяла заборона на експорт гречки, а також постійно вівся моніторинг ситуації з пшеницею. Влада В'єтнаму запровадила квоти на експорт рису, тоді як Філіппіни, М'янма і Камбоджа взагалі не дозволили вивозити його за кордон. Заборонювався продаж на зовнішні ринки пшениці, кукурудзи, ячменю, жита, гречки, сорго, різних бобових, гороху, круп і борошна. До таких заходів вдавалися Таджикистан, Судан, Румунія, Північна Македонія, Гондурас, Сальвадор, Єгипет, Білорусь та інші країни. Переважна більшість названих обмежень не мала чітко визначених термінів їх завершення.

Зазначене дає підстави прогнозувати наближення глобальної надзвичайної продовольчої ситуації, масштаби якої поки що невідомі, проте вони будуть значними. Під терміном «надзвичайна продовольча ситуація» розуміють непередбачуване скрутне становище, за якого люди виявилися неспроможними задовольняти основні життєво важливі потреби, а їхні життя та добробут зазнають неминучої загрози. Проявами цієї ситуації є зменшення доходів громадян і значне ускладнення підприємницької справи. Оскільки економічна діяльність сповіль-

нюється в усіх галузях економіки, очікуються високий рівень безробіття, втрата доходів та зростання витрат на продовольство, що утруднить доступ до нього для домогосподарств. Окрім погіршення продовольчої безпеки в цілому, також очікується погіршення якості структури раціону харчування для найменш забезпечених верств населення, оскільки продукти з вищою харчовою цінністю, як правило, знаходяться в дорожчому ціновому сегменті.

Загрозу становлять і перебої в роботі продовольчих ринків та виникнення проблем доступу до продовольства, пов'язаних із втратою джерел доходів. Крім того, можливі конфлікти, стихійні лиха, епідемії захворювань тварин тощо, які загострюватимуть ситуацію. Сукупність цих факторів може призвести до зменшення світової і регіональної пропозиції продовольства, що, відповідно, позначиться ростом цін та обмеженням доступу до продовольства. Подальше погіршення ситуації спроможне породити не тільки продовольчу, а й енергетичну проблеми, проблему подолання бідності й інших форм соціальної нерівності, проблеми охорони здоров'я, освіти, планування і регулювання зростання рівня та якості життя, гарантії та дотримання прав людини тощо.

Проведений авторами статті аналіз дозволив визначити основні виклики продовольчого забезпечення країни. Суттєвими ризиками і загрозами визначено [4]:

ризиками через воєнні конфлікти, зокрема ведення бойових дій, прояви тероризму й екстремізму, діяльність незаконних збройних формувань;

економічні ризики внаслідок загострення конкуренції на світових ринках агропродовольчої продукції, нерівномірності світового розвитку аграрного виробництва, викривлення конкурентної ситуації через поширення протекціоністських заходів, посилення закритості суспільства та залежність економіки від зовнішніх викликів, імовірність зниження доходів виробників, зважаючи на відсутність доступу до ринків збуту продукції, кредитних ресурсів та державних програм підтримки сільгоспвиробників, підвищення податкового навантаження, низький рівень інноваційної активності малих і середніх сільськогосподарських виробників;

технологічні ризики, пов'язані із стрімким технологічним розвитком країн світу, що зумовлює їхні переваги у виробництві,

зберіганні та транспортуванні агропродовольчої продукції, підвищенні її конкурентоспроможності;

логістичні ризики, пов'язані з обмеженнями на транспортування продукції та ресурсів, особливо насіння, добрив і агрохімікатів, можуть викликати затримку посівної кампанії, інфраструктурні ризики, зумовлені недосконалістю національної дорожньої мережі, транспортної та ринкової інфраструктури, дослідницької й інноваційної інфраструктури, недостатньою кількістю спеціально обладнаних місць зберігання продукції та холодильного обладнання;

ризики зменшення доходів населення, які можуть призвести до зміни харчового раціону, а саме: скорочення та/або відмова від м'ясної і молочної продукції, фруктів, овочів, ягід, неправильне харчування, формування та закріплення шкідливих дієтичних звичок;

екологічні ризики, зумовлені кліматичними змінами й антропогенним впливом, зменшенням запасів води, збільшенням кількості деградованих земель і водних об'єктів, надмірним внесенням хімічних добрив та застосуванням засобів захисту рослин, відсутністю або недостатньою кількістю систем утилізації побічних продуктів тваринного походження, поширенням використання екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і неконтрольованим поширенням генетично модифікованих організмів;

соціальні загрози через зростання безробіття, зниження доходів або виникнення гуманітарних проблем, нелегальну міграцію населення, що призводять до скорочення внутрішнього споживання та/або виникнення гострої чи помірної загрози продовольчій безпеці;

політичні ризики - як зовнішні, так і внутрішні, внаслідок застосування заходів, які деформують національні продовольчі системи, внутрішні та зовнішні ланцюги створення доданої вартості.

Наявність викликів продовольчому забезпеченню країни зумовлює необхідність трансформації продовольчих систем на засадах сталості. Недосконалі продовольчі системи слугують причиною так званих прихованих втрат, пов'язаних з охороною здоров'я та змінами клімату. До складу продовольчої системи входять три взаємопов'язані елементи: агропродовольчі виробничо-збутові ланцюги (діяльність, пов'язана з переміщенням

харчових продуктів від виробника до споживача), продовольче середовище (фізичні, економічні, політичні та соціально-культурні умови, в яких споживачі взаємодіють із системою для придбання, приготування та споживання харчових продуктів) та поведінка споживачів. Продовольчі системи можна розглядати на різних рівнях - від глобального до регіонального. На функціональність цих систем впливає багато чинників: біофізичні й екологічні, інновації, технології та інфраструктура, глобалізація і торгівля, демографічні, соціально-культурні та ін.

У червні 2021 р. в межах Національного діалогу авторами були запропоновані пріоритети у трансформації продовольчих систем України до 2030 року. Зокрема:

- збалансоване здорове харчування всіх верств населення країни;

- зміна підходів щодо державної аграрної політики та спільних дій усіх заінтересованих сторін у розширенні застосування екологічно дружніх технологій в агропродовольчому виробництві та підвищенні енергоефективності українських продовольчих систем;

- стійкість до ринкової нестабільності та доступність продуктів харчування для всіх.

Національний діалог виявив високу зацікавленість стейкхолдерів до процесу трансформації продовольчих систем в Україні. Відповідно процеси трансформації, виокремлення актуальних проблемних питань та прийняття рішень мають здійснюватися шляхом багатостороннього співробітництва органів державної влади із громадськими і професійними об'єднаннями, територіальними громадами, науковою й освітньою спільнотою щодо взаємодії та опрацювання спільних рішень. Трансформація продовольчих систем в Україні у напрямку до кліматичної нейтральності господарських процесів із забезпеченням високої соціальної результативності, економічного розвитку й екологічної дружності на засадах інклюзивності та залучення всіх зацікавлених сторін є одним із можливих шляхів розвитку національних спільнот для виконання Порядку денного з питань сталого розвитку на період до 2030 року [13].

Висновки. Україна міцно утвердилась як провідний постачальник агропродовольчої продукції на світовому ринку. Вона має сприятливі природно-кліматичні умови, вигідне географічне положення, традиційні ринки збуту і дедалі більше адаптується до

сучасних вимог споживачів у різних регіонах планети. Наразі лівова частка доходів вітчизняних експортерів припадає на сировинну продукцію, а на готові харчові продукти - менше 20% у їх товарній структурі. Експортний потенціал нашої держави щодо агропродовольчої продукції далеко не вичерпаний. У першу чергу, резерв криється у повнішому використанні зв'язків з Європейським Союзом.

В останні роки Україна впевнено посилює свої позиції на світовому ринку продукції рослинного походження. Майже третину загальнонаціонального і понад 80% агропродовольчого експорту нашої країни забезпечують 6 видів продукції (кукурудза, пшениця, ячмінь, соняшникові олія і макуха), що свідчить про низький ступінь товарної диверсифікації експорту, робить економіку сільськогосподарства України уразливою, чутливою до негативних змін зовнішнього середовища, кон'юнктури світових товарних ринків, внутрішньої політики і стану країн-імпортерів української продукції. Водночас частка продуктів тваринного походження не

перевищує 2-3% в сукупних обсягах експорту. Така ситуація стала наслідком невирішення низки системних проблем розвитку тваринницьких галузей, а саме низької концентрації виробництва, використання застарілих технологій вирощування тварин, що стримує збільшення продуктивності та спричинює порівняно високу собівартість виробництва продукції, незадовільний рівень логістики українських продуктів на світовому ринку, високі ризики епізоотій тощо.

Сучасна модель агропродовольчого сектору вітчизняної економіки потребує коригування, насамперед, для збереження природного потенціалу України, позиціонування країни у світі як надійного і потужного постачальника широкого асортименту високоякісної агропродовольчої продукції. Досягнення цього передбачає першочергову необхідність трансформації продовольчих систем, розвитку транспортно-логістичної інфраструктури, формування в державі ефективного інституційного середовища, активізації зовнішньоторговельного співробітництва.

Список бібліографічних посилань

1. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи / за ред. проф. Т. О. Зінчук. Київ : «Центр учбової літератури», 2019. 494 с.
2. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Зовнішньоекономічна діяльність та результативність функціонування аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 6-17.
3. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 6-10.
4. Гарантування продовольчої безпеки в умовах поширення COVID-19 / Ходаківська О. В., Пугачов М. І., Шпикуняк О. Г., Патика Н. І., Грищенко О. Ю. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 16-27.
5. Державна митна служба України URL : <https://customs.gov.ua>.
6. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Духницький Б. В. Основні аспекти регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 74-80.
8. Духницький Б. В. Перспективи зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та країнами Азії. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 68-75.
9. Кернасук Ю. В. Прогноз розвитку аграрного сектору економіки з використанням штучних нейронних мереж. *Вісник аграрної науки*. 2019. № 6. С. 75-81.
10. Кирилєнко І. Г., Івченко В. Є., Дем'янчук В. В. Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництва продовольства в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 34-43.
11. Михайленко О. В., Хільченко І. Ю. Аграрний сектор України: сучасний стан, проблеми та перспективи реформування галузі. *Modern Economics*. 2019. № 15. С. 148-152.
12. Патика Н. І. Напрями та перспективи інтеграції сільськогосподарства України у світовий аграрний ринок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 53-59.

References

1. Zinchuk, T.O., et al. (2019). Agrarna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: vyklyky ta perspektyvy [Agrarian policy of the European Union: challenges and prospects]. Kyiv : «Tsentr uchbovoi literatury» [In Ukrainian].
2. Hadzalo, Ya.M. & Luzan, Yu.Ya. (2021). Zovnishnoekonomichna dialnist ta rezultatyvnysh funktsionuvannya ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Foreign economic activity and the performance of the agricultural sector of Ukraine's economy]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 6-17 [In Ukrainian].
3. Hadzalo, Ya.M. & Luzan, Yu.Ya. (2021). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Development of the agricultural sector of Ukraine's economy under European integration]. *Ekonomika APK*, 8, pp. 6-10 [In Ukrainian].
4. Khodakivska, O.V., Pugachov, M.I., Shpykuliak, O.H., Patyka, N.I. & Hryshchenko, O.Yu. (2021). Harantuvannya prodovolchoi bezpeky v umovakh poshyrennia COVID-19 [Ensuring food security amid the spread of COVID-19]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 16-27 [In Ukrainian].
5. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy [State Customs Service of Ukraine]. Retrieved from : <https://customs.gov.ua> [In Ukrainian].
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua>. [In Ukrainian].
7. Dukhnytskyi, B.V. (2019). Osnovni aspekty rehuliuвання mizhnarodnoi torhivli ahroprodovolchoiu produktsiieiu [The main aspects of international agricultural trade regulation]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 74-80 [In Ukrainian].
8. Dukhnytskyi, B.V. (2021). Perspektyvy zovnishnoi torhivli ahroprodovolchoiu produktsiieiu mizh Ukrainoiu ta krainamy Azii [Prospects for foreign trade in agri-food products between Ukraine and Asian countries]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 68-75 [In Ukrainian].
9. Kernasiuk, Yu.V. (2019). Prohnoz rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky z vykorystanniam shtuchnykh neironnykh merezh [Forecast of the development of the agricultural sector of the economy using artificial neural networks]. *Visnyk ahrarnoi nauky*, 6, pp. 75-81 [In Ukrainian].

13. Kis, H. (2020). The use of B2B and B2C e-commerce models as a tool of anti-crisis management of industrial enterprises. *Scientific Horizons*, 23(11), 81-87. doi: 10.48077/scihor.23(11).2020.81-87.

14. Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Аграрна політика і чинники її реалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 6-17.

15. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2025 року / [за ред. акад. НААН Я. М. Гадзала, М. І. Бащенко, В. М. Жука, Ю. О. Лупенка]. Київ : Аграр. наука, 2016. 216 с.

16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

17. Шубравська О. В. Спеціалізація агропродовольчого експорту України: тенденції, драйвери, перспективи. *Економіка України*. 2021. № 4. С. 51-68.

18. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Сценарні оцінки розвитку сільськогосподарського виробництва України в умовах кліматичних змін та екологічних обмежень. *Економіка України*. 2017. № 2. С. 49-60.

10. Kyrylenko, I.H., Ivchenko, V.Ye. & Dem'ianchuk, V.V. (2018). Osnovni tendentsii rozvytku svitovoho prodovolchoho rynku ta vyrobnytstva prodovolstva v Ukraini [Forecast of the development of the agricultural sector of the economy using artificial neural networks]. *Ekonomika APK*, 9, pp. 34-43 [In Ukrainian].

11. Mykhailenko, O.V. & Khilchenko, I.Yu. (2019). Ahrarnyi sektor Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy reformuvannia haluzi [Agrarian sector of Ukraine: current state, problems and prospects of reforming the industry]. *Modern Economics*, 15, pp. 148-152 [In Ukrainian].

12. Patyka, N.I. (2019). Napriamy ta perspektyvy intehratsii silskoho hospodarstva Ukrainy u svitovyi ahrarnyi rynek [Directions and prospects of integration of agriculture of Ukraine into the world agricultural market]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 23 (2), pp. 53-59 [In Ukrainian].

13. Kis, H. (2020). The use of B2B and B2C e-commerce models as a tool of anti-crisis management of industrial enterprises. *Scientific Horizons*, 23(11), 81-87. doi: 10.48077/scihor.23(11).2020.81-87.

14. Sabluk, P.T. & Luzan, Yu.Ya. (2019). Ahrarna polityka i chynnyky yii realizatsii [Agrarian policy and factors for its implementation]. *Ekonomika APK*, 10, pp. 6-17 [In Ukrainian].

15. Hadzalo, Ya.M., Bashchenko, M.I., Zhuk, V.M., Lupenko, Yu.O., et al. (2016). Stratehiia rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini na period do 2025 roku [Strategy for the development of agricultural production in Ukraine until 2025] [za red. akad. NAAN]. Kyiv : Ahrar. nauka [In Ukrainian].

16. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part]. Retrieved from : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [In Ukrainian].

17. Shubravskaya, O.V. (2021). Spetsializatsiia ahroprodovolchoho eksportu Ukrainy: tendentsii, draivery, perspektyvy [Specialization of agri-food exports of Ukraine: trends, drivers, prospects]. *Ekonomika Ukrainy*, 4, pp. 51-68 [In Ukrainian].

18. Shubravskaya, O.V. & Prokopenko, K.O. (2017). Stsenarni otsinky rozvytku silskohospodarskoho vyrobnytstva Ukrainy v umovakh klimatychnykh zmin ta ekolohichnykh obmezhen [Scenario assessments of the development of agricultural production in Ukraine in the context of climate change and environmental constraints]. *Ekonomika Ukrainy*, 2, pp. 49-60 [In Ukrainian].

Pugachov M. I., Pugachov V. M. Current challenges to the country's food supply

The purpose of the article is to analyze current trends in the development of the agri-food sector of the economy, to identify the main challenges to the stable food supply of the country and to suggest promising directions for the food systems transformation in Ukraine.

Research methods. In the process of research, a number of methods were used: abstract-logical - to formulate conclusions; comparative analysis - to compare indicators and identify trends in their change; statistical - in determining the variation in the volume and structure of exports of agri-food products; settlement and constructive - to determine the role of the agri-food sector in total Ukrainian exports; monographic - in assessing the current state and justifying the directions of development of the agri-food sector of the economy; graphic - to illustrate the identified forecast trends.

Research results. A study of the dynamics of volumes and structural changes in exports of agri-food products from Ukraine, an increase in the share of product groups and analyzed the structural dynamic changes by type of food products. A comprehensive analysis of the main challenges to the country's food security was conducted. Priorities in the transformation of Ukraine's food systems by 2030 have been identified.

Scientific novelty. Methodical and practical aspects of studying the main challenges to the country's food security and developing a promising national approach to the transformation of food systems have been further developed.

Practical significance. These approaches and the results of the study can be used by public and sectoral authorities in the organization of analytical work and the development of measures for the transformation of food systems. Figs.: 2. Refs.: 18.

Keywords: agrarian economy; food systems; export; production; development; forecast; efficiency.

Pugachov Mykola Ivanovich - doctor of economic sciences, professor, academician of NAAS, deputy director on scientific work, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: avtor05@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

Pugachov Volodymyr Mykolaiovych – candidate of economic sciences, senior research fellow of the department of agrarian production economics and international integration, National Scientific Centre “Institute of Agrarian Economics” (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)
E-mail: avtor05@ukr.net
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5456-5862>

Пугачёв Н. И., Пугачёв В. Н. Современные вызовы продовольственного обеспечения страны

Цель статьи – проанализировать современные тенденции развития агропродовольственного сектора, определить основные вызовы стабильному продовольственному обеспечению страны и предложить перспективные направления трансформации продовольственных систем в Украине.

Методика исследования. В процессе исследования использован ряд методов: абстрактно-логический – для формулирования выводов; сравнительного анализа – для сопоставления характеристик и выявления тенденций их конфигурации; статистический – при определении вариации объемов и структуры экспорта агропродовольственной продукции; расчетно-конструктивный – для определения роли агропродовольственного сектора в общем украинском экспорте; монографический – при оценке современного состояния и обосновании направлений развития агропродовольственного сектора экономики страны; графический – для иллюстрации выявленных прогнозных тенденций.

Результаты исследования. Проведены исследования динамики объемов и структурных изменений в экспорте агропродовольственных товаров из Украины, установлено увеличение доли товарных групп и проанализированы структурные динамические сдвиги по видам продовольственных товаров. Осуществлен комплексный анализ основных вызовов продовольственному обеспечению страны. Определены приоритеты в трансформации продовольственных систем Украины до 2030 года.

Элементы научной новизны. Приобрели дальнейшего развитие методико-практические аспекты исследования основных вызовов продовольственному обеспечению страны и разработки перспективного национального подхода к трансформации продовольственных систем.

Практическая значимость. Указанные подходы и результаты исследования могут быть использованы органами государственного и отраслевого управления при организации аналитической работы и разработки мероприятий по трансформации продовольственных систем. Илл.: 2. Библиогр.: 18.

Ключевые слова: аграрная экономика; продовольственные системы; экспорт; производство; развитие; прогноз; эффективность.

Пугачёв Николай Иванович – доктор экономических наук, профессор, академик НААН, заместитель директора по научной работе, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: avtor05@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>

Пугачёв Владимир Николаевич – кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела экономики аграрного производства и международной интеграции, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: avtor05@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5456-5862>

Стаття надійшла до редакції 22.11.2021 р.

Фахове рецензування: 06.12.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Пугачов М. І., Пугачов В. М. Сучасні виклики продовольчого забезпечення країни. *Економіка АПК*. 2021. № 12. С. 6 – 14. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112006>

Pugachov, M.I. & Pugachov, V.M. (2021). Suchasni vyklyky prodovolchoho zabezpechennia krainy [Current challenges to the country's food supply]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 6 – 14 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112006>

* * *